

Istorijos eigoje Lietuvos menas nuolatos kito, perimdamas Vakarų ir Rytų Europos pavyzdžius, o dauguma mūsų kultūrinio mentaliteto bruožų būdingi visoms Vidurio Europos šalims. XXI amžiaus pradžioje lietuvių dailė, muzika, teatras yra integrali šiuolaikinio tarptautinio kultūros proceso dalis. Vis dėlto Lietuvos meninė kūryba niekada nebuvo ir dabar netapo beveidė, tik jos savitumo neįmanoma apibūdinti keliais sakiniais. Savitumas atsiskleidžia išorinių poveikių integravimo būdais bei mastais. Specifinių kultūrinio mentaliteto bruožų aptinkama bendrųjų procesų „paraštėse“, universaliųjų įvaidžių transformacijose, konkrečiose kūrinų detalėse. Todėl, siekiant suvokti Lietuvos meno savitumą be išankstinių nuostatų jo atžvilgiu ir vengiant išgalėjusių vertinimo klišių, svarbu tyrinėti ne tik bendrąsias kultūros proceso slinktis, bet ir jo marginalijas, išimtis bei trumpalaikes vietas jo apraiškas.

Ne vieną savitą lokalinį meno procesų aspektą padeda paaiškinti pilietinio gyvenimo krizių ir visuomenės pervartų poveikio analizė. Lietuvos kultūrinė bendruomenė išgyveno keletą sukrečiančių istorijos lūžių: Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės jungimąsi į bendrą valstybę, valstybingumo netektį XVIII amžiaus pabaigoje, o XX amžiuje – pasaulinius karus, nepriklausomos valstybės susikūrimą, jos sunaikinimą ir atgimimą. Tarp politinių pervartų išsiterpė masinių mirčių laikotarpiai: XVII–XVIII amžiaus epidemijos, rusų ir švedų invazija, posukiliminės XIX amžiaus represijos, stalininiai XX amžiaus trėmimai ir rezistencinės pokario kovos. Savaiame aišku, jog tokie gyvybiškai svarbūs įvykiai permainydavo ne vien amžininkų sąmonę, vaizduotę, estetines nuostatas, bet ir visą kultūros sklaidos sistemą.

Politikos, visuomenės ir kūrybos procesai visuomet sutampa tik iš dalies. Kokybinės meno permainas kitąsyk lemia ne esminės istorinės pervartos, bet saikingi, lėti, visiškai nevienodos kilmės bei apimties procesai ir impulsai (pvz., kintantys meno komercijos organizavimo principai; bažnyčios gyvenimo ir kulto pokyčiai; dvasinė arba pilietinė emigracija į Vakarus arba į Rytus ar pan.). Kai kuriais politinio nykimo tarpsniais, sakykim, XVIII amžiaus II pusėje, Lietuvos menas klestėjo ir įgijo savitos mokyklos pavidalą, tačiau ne visi pilietinės sėkmės laikotarpiai buvo kūrybiškai vaisingi (pvz., pirmasis nepri-

klausomos Lietuvos dešimtmetis). Ryškų pokytį mene gali sukelti vieno mecenato ar kūrybinės asmenybės veikla. Išorinių (politinių, visuomeninių) ir imanentinių pervartų santykis yra vienas svarbus aspektas apibūdinant vietinį bet kurio meno reiškinių savitumą.

Šiame straipsnių rinkinyje visapusiškai nagrinėjamos Lietuvos meno slinkty visuoomenės gyvenimo lūžių ir sąmonės permainų metu. Autoriai tyrinėja ne pavienius dailės, muzikos ir literatūros kūrinius, ne estetinius jų bruožus, bet meno procesą. Todėl straipsniuose dažnai taikomi istorijos, kultūros sociologijos, psichologijos ar meno antropologijos mokslų tyrimo metodai. Skelbiama nauja archyvų ir šaltinių medžiaga, paneigianti arba skatinanti permąstyti išankstines nuostatas įvairių meno laikotarpių ir kultūrinių veiksnių atžvilgiu.

Rinkinyje skelbiami Kultūros, filosofijos ir meno instituto mokslininkų, doktorantų bei Lietuvos dailės muziejaus darbuotojų straipsniai.

Sudarytoja

doc. dr. Aleksandra Aleksandravičiūtė